

Doelgericht observeren in de kleuterschool

Liv Camps, Katelijne Lefever & Joeri Sterckx

Inleiding

Kleuteronderwijs speelt een cruciale rol in de ontwikkeling van kleuters. In de kleutertijd wordt de basis gelegd voor het verdere leerproces. Kwaliteitsvol kleuteronderwijs geven is meer dan alleen maar activiteiten aanbieden. Het vraagt een zorgvuldige afstemming van het aanbod en de begeleiding op de onderwijsbehoeften van de individuele kleuters en dit op sociaal, emotioneel, cognitief en motorisch vlak. Om dit te realiseren, is **doelgericht observeren** essentieel.

Deze leidraad toont hoe je doelgericht observeert vanuit het doelenkader van **Leer Lokaal** en voor het aanbod dat je hierbij hanteert. Observeren is een fundamenteel onderdeel van het evaluatie- en zorgproces. Door te observeren, kunnen leraren de voortgang van kleuters nauwkeurig volgen en effectief inspelen op hun behoeften. In deze leidraad leggen we de nadruk op het belang van een cyclische benadering van observatie, waarbij continue reflectie en bijsturing de sleutel vormen tot succes.

In het eerste deel lees je **waarom observeren** belangrijk is voor alle kleuters en hoe het kan bijdragen aan de zorg binnen de fases van het zorgcontinuüm. Vervolgens worden de **vier vormen** van observeren besproken. De brochure sluit af met een overzicht van de observatiedoelen voor de kleuters vanuit het leerplan **Leer Lokaal**.

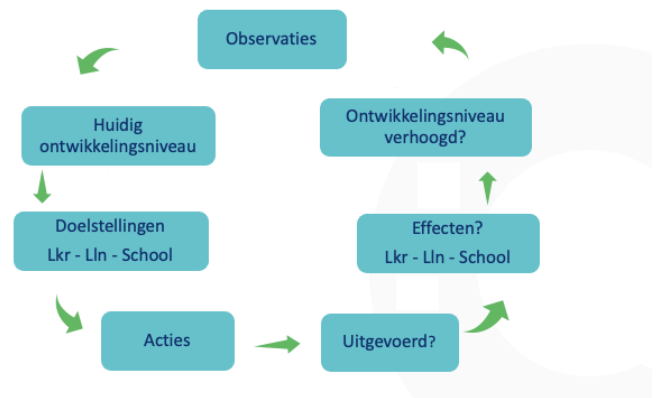
Waarom observeren

Observatie ligt aan de basis van een kwaliteitsvolle leeromgeving. Door te observeren krijg je zicht op de ontwikkeling van de kleuters. Observaties helpen om gericht doelen te stellen en het onderwijs af te stemmen op de behoeften van de kleuters. De 'continue ontwikkeling' die een bouwsteen is van het leerplan **Leer Lokaal** wordt op deze manier gerealiseerd. Het is belangrijk dat het kleuterteam een gezamenlijke visie heeft op doelgericht observeren in de kleuterschool. In het observatiebeleid van de school worden afspraken vastgelegd.

Om de observaties goed te laten aansluiten bij het doelgericht aanbod in de klas, schuiven we de **observatiedoelen van Leer Lokaal** naar voor. Deze observatiedoelen zijn een selectie uit de leerplandoelen van fase één en twee van **Leer Lokaal** die gericht zijn op de kleuters. Het is niet de bedoeling om 'in orde te zijn' voor administratieve doeleinden, maar om de ontwikkeling van de kleuters op te volgen en om indien nodig, acties te ondernemen die het onderwijs op maat van de kleuters verbeteren. Of het nu gaat om kleine aanpassingen in de klas of grotere veranderingen op schoolniveau, de gegevens die je verzamelt door middel van observaties moeten helpen om het onderwijsaanbod af te stemmen op individuele- of groepsnoden die zichtbaar worden door observatie.

Cyclische benadering van observeren en evalueren

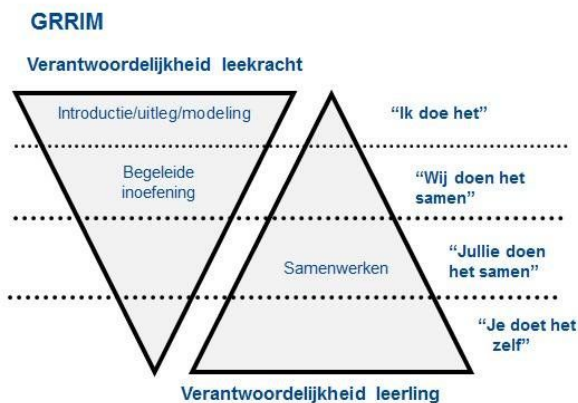
Observeren is een proces dat zich in de loop van de tijd blijft herhalen. Het is niet iets dat de leraar slechts één of twee keer per jaar doet. Om kwaliteitsvol onderwijs te bieden, doorlopen we een cyclisch proces: we observeren, stellen doelen op het niveau van de kleuters, de leraar en de school, ondernemen acties en evalueren het effect ervan door opnieuw te observeren. Dit proces is niet lineair, maar **circulair en voortdurend**. Observatie is zowel de start als het eindpunt van dit proces. Het helpt de leraar om te zien of de kleuters op de goede weg zijn, en waar eventueel moet worden bijgestuurd.

Figuur 1 GOK-cyclus OVSG

Observatie en het zorgcontinuüm

Binnen de begeleiding volgens het zorgcontinuüm biedt de leraar preventieve basiszorg aan alle kleuters. Dit betekent dat het basisaanbod afgestemd wordt op de onderwijsbehoeften van de kleuters. Om dit te kunnen doen, moeten we onze kleuters goed observeren en kennen. Als we merken dat een kleuter moeite heeft met bepaalde vaardigheden, kunnen we gericht gaan werken door meer individuele zorg te bieden. Deze observaties vormen de basis voor de acties die we ondernemen om de kleuter verder te helpen in de ontwikkeling. Het GRRIM-model (figuur 2) biedt leraren houvast om de begeleiding stapsgewijs op of af te bouwen.

Figuur 2 Fisher, D. & Frey, N. (2008) GRRIM-model

In eerste instantie staat de leraar model en toont/legt uit wat die doet. Vervolgens gaat de leraar samen met de kleuters oefenen en dan laat de leraar de kleuters samen oefenen. Ten slotte kan de kleuter het zelfstandig.

De begeleiding van kleuters binnen de fases van het zorgcontinuüm (figuur 3) gebeurt gefaseerd van brede basiszorg in fase 0 naar meer gerichte ondersteuning in de hogere fases. Eerst zorgen we voor een goede basis voor alle kleuters. Als dat onvoldoende blijkt, schakelen we over naar meer intensieve zorg. Dit kan bijvoorbeeld betekenen dat we na veel oefenkansen, gerichte observaties en ondersteuning, besluiten om extra ondersteuning of maatregelen te bieden.

Figuur 3 Het zorgcontinuüm – Prodia. (z.d.)

Met de bouwsteen 'leerlingen begeleiden' van **Leer Lokaal** kan je binnen de ondersteunings- en verdiepingslijn of de uitbreidingsleerlijn doelgericht de nodige tussenstappen of vervolgstappen vinden die aansluiten bij de zone van de actuele ontwikkeling en die de stap naar de zone van naaste ontwikkeling ondersteunen.

Zie ook [didactische wijzer](#): 'Leerlingen krachtig begeleiden met Leer Lokaal.'

Vier vormen van observeren

Observeren is een essentiële vaardigheid. **Vier vormen** van observeren geven het kleuterteam handvatten om op een geïntegreerde manier aan de slag te gaan met observeren in de kleuterschool.

OPLETTEND RONDKIJKEN

DOELGERICHT INTERACTIEF OBSERVEREN

REGISTREREN VAN OBSERVATIES IN HET KLEUTERVOLGSYSTEEM

ZORGOBSERVEREN

1. Oplettend rondkijken

Oplettend rondkijken is één van de meest **fundamentele** vormen van observeren. Elke kleuterleraar doet dit **intuïtief**. Het is een soort van 'buikgevoel': de leraar merkt dingen op, vaak zonder dat die er bewust mee bezig is. Het gaat om het **opvangen van signalen** die vertellen hoe de kleuter zich voelt, wat de kleuter nodig heeft of hoe een activiteit wordt ervaren. Deze vorm van observeren gebeurt vaak naast de geplande activiteiten door alert te zijn op het gedrag, de werkhouding en de gemoedstoestand van de kleuters.

Een leraar die oplettend rondkijkt, richt zich niet alleen op wat de kleuters doen, maar ook op hun uitstraling, houding en gedrag. Het gaat niet om het zoeken naar iets specifiek, eerder om het continu scannen van de situatie, wat waardevolle inzichten oplevert.

De informatie die hieruit voortkomt, stelt de leraar in staat om onmiddellijk in te grijpen en het aanbod of de ondersteuning bij te sturen.

Kenmerken van oplettend rondkijken

1. Spontaan en dagelijks

Oplettend rondkijken gebeurt vanaf het moment dat de kleuters de school binnenstappen tot het moment dat ze weer naar huis gaan. Het gebeurt automatisch en is geen specifiek ingepland observatiemoment.

Denk bv. aan:

- de dagelijkse routines: wanneer kleuters binnenkomen, zich klaar maken voor een activiteit, of zich voorbereiden om naar huis te gaan;
- de begeleide activiteiten: wanneer je een activiteit aanbiedt en kleuters aan de slag gaan, zie je vaak onmiddellijk of ze het wel of niet begrijpen;
- de speeltijdmomenten en tussendoormomenten: ook buiten de geplande activiteiten kun je veel opmerken door de interactie tussen de kleuters en hun sociale vaardigheden;

- de manier waarop kleuters reageren op de ruimte, op materialen of op anderen.
Deze observaties gebeuren bijna automatisch en zijn bedoeld om de leraar bewust te maken van de situatie, zodat het onderwijs of de interacties onmiddellijk afgestemd kunnen worden op wat de kleuters nodig hebben.

2. Geen gedetailleerde registratie nodig

Het vergt geen notities of registraties, tenzij er zich een blijvend of zorgwekkend patroon voordoet.

3. Intuïtief en gevoelsmatig

Het is vaak een subtiele vorm van observatie die voortkomt uit ervaring en intuïtie als leraar.

Wat doe je met de informatie uit oplettend rondkijken?

Na het oplettend rondkijken, gaat de leraar niet onmiddellijk over tot het maken van gedetailleerde verslagen of rapportering. Het doel is niet om dit te registreren, maar om het handelen meteen aan te passen. Soms betekent dit dat de leraar een kleuter meer tijd geeft voor een activiteit, dat de leraar de groep in een andere richting stuurt of bepaalde kleuters meer uitdaging biedt.

Als een signaal langere tijd aanhoudt of de leraar merkt dat de kleuter echt vastloopt in een bepaalde situatie, dan kan dit een reden zijn om de observatie iets formeler vast te leggen en verdere stappen te ondernemen.

Door continu oplettend rond te kijken en hier snel op in te spelen, zorgt de leraar voor een dynamisch, gepersonaliseerd en responsief onderwijsaanbod voor al de kleuters.

Vragen die kunnen helpen bij oplettend rondkijken

- Welke gedragingen en uitstraling merk ik op bij de kleuters?
- Zijn de kleuters betrokken bij de activiteit?
- Lukt het de kleuters om de activiteit zelfstandig uit te voeren, of hebben ze hulp nodig?
- Beleven ze plezier aan de activiteit?
- Wordt het materiaal gebruikt zoals ik het bedoeld heb?
- Is er voldoende uitdaging in de activiteit?

2. Doelgericht interactief observeren

Doelgericht interactief observeren is een **meer systematische** en **doelgerichte** manier van observeren. De leraar gaat specifiek op zoek naar informatie over de voortgang van kleuters ten aanzien van vooraf bepaalde leerdoelen. In tegenstelling tot het 'oplettend rondkijken', draait deze vorm van observeren om het systematisch vastleggen van de ontwikkeling van kleuters. Deze observaties zijn vooral gericht op de vraag of de leraar gerust is in de ontwikkeling van de kleuters en dit specifiek voor het geselecteerde leerplandoel. De leraar zorgt ervoor dat de doelen naar de kleuters vertaald zijn en gevisualiseerd worden in de speel-/leerhoeken. Hierdoor weten de kleuters wat er te leren en te oefenen valt binnen het zelfstandig of begeleid aanbod in de klas. Deze observatie wordt pas uitgevoerd na een periode van oefenkansen.

Via doelgericht interactief observeren krijg de leraar voor specifieke doelen inzicht in de voortgang van de ontwikkeling van kleuters.

Kenmerken van doelgericht interactief observeren

1. Doel voor ogen

Tijdens het doelgericht interactief observeren heeft de leraar een specifiek vooraf bepaald leerplandoel voor ogen.

2. Observatie in interactie

De leraar observeert de kleuter in interactie. Dit betekent dat de kleuters actief bezig zijn in het gewone aanbod van die week. Dit kan zowel binnen een begeleide activiteit als zelfstandig tijdens het werken, leren of spel in de hoeken. Het aanbod is functioneel en betekenisvol waardoor er een hoge betrokkenheid is bij de kleuters.

Hoe realiseer je dit?

- Kies **gerichte doelen**: vanuit de weekplanning selecteert de leraar twee specifieke leerplandoelen om alle kleuters te observeren gedurende die week.
- Ontwerp een **aanbod**: in de dagdagelijkse planning van routines, begeleide en zelfstandige activiteiten voorziet de leraar een aanbod waarin deze doelen op verschillende momenten geoefend worden. Dit is dus geen observatieweek maar wel het gewone geplande geïntegreerde aanbod dat aansluit bij doelen die men wil observeren.
- Observeer tijdens **activiteiten**: de leraar observeert alle kleuters van de klasgroep. Dit doet de leraar wanneer kleuters bezig zijn met de activiteiten, het hoekenaanbod in de klas, tijdens begeleidingen en/of routines.
- Observeer **interactief**: interactief observeren houdt in dat de leraar niet alleen kijkt, maar ook actief deelneemt aan de activiteit van de kleuter om te weten te komen waar de kleuter zich bevindt voor de ontwikkeling van het vooropgestelde observatiedoel. De leraar kan vragen stellen, aanwijzingen geven of samen met de kleuter de volgende stappen zetten.
- Richt de observaties specifiek op het gedrag en de voortgang die verband houden met de **gestelde doelen**: de leraar observeert of de kleuter de volgende stap kan zetten om het doel te bereiken en registreert waar de kleuter zich voor dit doel bevindt.
- **Reflectie en vervolgacties**: na de observatie is het belangrijk om te reflecteren op de voortgang van de kleuter met betrekking tot het doel. Heeft de kleuter voldoende vooruitgang geboekt of zijn er aanvullende begeleiding, oefentijd of maatregelen nodig? Benut deze informatie bij het plannen van vervolgacties. Het is essentieel om een reflectieve houding aan te nemen en regelmatig te evalueren of de doelen voldoende oefenkansen kregen en of het onderwijs aangepast moet worden op basis van de observaties.

Vragen die kunnen helpen bij doelgericht interactief observeren

Vragen voorafgaand aan het doelgericht interactief observeren

- Welk functionele opdrachten voorzie ik in de hoeken tijdens het komende thema zodat ik de doelen kan observeren zonder dat de kleuters het gevoel hebben dat ze geëvalueerd worden?
- Welke functionele opdrachten kan ik gedurende mijn dag-routines geven zodat ik een vooropgesteld doel kan observeren?
- Op welke manier zorg ik ervoor dat ik alle kleuters kan observeren voor de geselecteerde doelen gedurende deze week?
- Kregen de kleuters al voldoende oefenkansen tijdens het huidige en vorige schooljaar zodat ik kan verwachten dat het doel nu verworven is?

Vragen tijdens het doelgericht observeren

- Heeft de kleuter de specifieke vaardigheid of kennis die aan het doel gekoppeld zijn, in voldoende mate behaald?
- Is de kleuter in staat om het doel zelfstandig te behalen, of heeft hij/zij nog begeleiding nodig?
- Waar staat deze kleuter nu in zijn/haar ontwikkeling voor dit doel?
- Welke interventies zijn nodig om de kleuter verder te helpen?
- Hoe reageert de kleuter op de ondersteuning die je biedt? Leidt dit tot de gewenste vooruitgang?
- Hoe kan de activiteit worden aangepast om de kleuter beter te ondersteunen in het behalen van het doel?

Door dezelfde bril kijken naar de ontwikkeling van kleuters

Het observeren van kleuters vereist dat leraren duidelijke criteria voor het doel formuleren, zodat ze systematisch kunnen observeren of een kleuter bepaalde vaardigheden of gedragingen ontwikkelt. Het proces van het bepalen van de criteria voor zo'n doel omvat verschillende stappen.

1. Criteria formuleren

Het lerarenteam formuleert specifieke criteria die aangeven wanneer het doel bereikt is. Dit betekent dat ze moeten bedenken welke gedragingen of prestaties de kleuters moeten vertonen om te laten zien dat ze het doel hebben bereikt. De criteria moeten specifiek, meetbaar, haalbaar, relevant en tijdgebonden (SMART) zijn.

2. Samen nadenken en reflecteren

Leraren kunnen dit proces in teamverband doen, bijvoorbeeld tijdens teamvergaderingen of overlegmomenten. Door samen te denken en ervaringen uit te wisselen, kunnen ze ervoor zorgen dat de criteria breed gedragen worden en dat alle aspecten van de ontwikkeling van de kleuters goed worden gedekt.

3. Van criteria naar rubric

Wanneer de criteria helder zijn, kan een rubric worden gebruikt om te observeren hoe ver de kleuter staat in de ontwikkeling van dit doel, door verschillende niveaus van beheersing vast te leggen. Een rubric in een observatieschaal beschrijft de mate van beheersing van kennis of een vaardigheid. Het geeft aan hoe goed een kleuter aan specifieke criteria voldoet. De rubric is opgebouwd in niveaus, zoals beginner, voldoende, goed en expert, waarbij elk niveau steeds gedetailleerder en completer de vaardigheid beschrijft. Zo helpt een rubric om observaties systematisch en objectief te beoordelen.

4. Observeren en verzamelen van gegevens

Zodra de criteria zijn bepaald, kunnen leraren observeren en gegevens verzamelen. De focus ligt daarbij op het observeren van concrete gedragingen die overeenkomen met de vastgestelde criteria die zichtbaar zijn in de rubric.

5. Doelen visualiseren

Doelen visualiseren bij je hoeken- en begeleid aanbod geeft richting aan het handelen van je kleuters. Het biedt kansen om in interactie te gaan met de kleuters over hun leerproces.

6. Evalueren en bijsturen

Na het observeren kan de leraar het doel evalueren. Dit houdt in dat de leraar beoordeelt in hoeverre de kleuter het doel heeft bereikt, op basis van de verzamelde gegevens. Wanneer een doel in onvoldoende mate is bereikt, kan het nodig zijn om meer oefenkansen te bieden, het onderwijs en aanbod bij te sturen en opnieuw te observeren.

Een voorbeeld:

Basisdoel		Fase 1	Fase 2
Een verhaal met eigen woorden (her)formuleren zodat de inhoud ervan herkenbaar overkomt. (fictie)		OBSERVATIE	2,5 3 4 5 6
NED mot 3 > B.10 3 jaar Fase 1		+ Selecteer	

Voorbeeld van criteria bij dit doel:

De criteria helpen bij het afbakenen van wat een kleuter moet laten zien om het doel te bereiken. Voor dit specifieke doel kunnen de criteria bijvoorbeeld zijn:

- Herformuleren van het verhaal: de kleuter kan de belangrijkste gebeurtenissen van het verhaal benoemen.

- Eigen woorden gebruiken: de kleuter gebruikt eigen woorden, zonder direct te herhalen wat in het verhaal staat.
- Structuur van het verhaal behouden: de kleuter kan het verhaal in logische volgorde vertellen, met een begin, midden en einde.
- Logische opbouw: het herformuleren van het verhaal zorgt ervoor dat de hoofdzaken van het verhaal herkenbaar blijven voor anderen.
- Duidelijkheid en helderheid: het verhaal wordt op een heldere manier verteld, met een vloeiende zinsopbouw en voldoende detail.

Voorbeeld van een rubric bij dit doel:

Beginner	Voldoende	Goed	Expert
De kleuter formuleert een onderdeel, detail van het verhaal.	De kleuter formuleert het verhaal gedeeltelijk. De inhoud is herkenbaar met een beperkt aantal details.	De kleuter herformuleert het verhaal in eigen woorden, duidelijk en chronologisch.	De kleuter herformuleert het verhaal in eigen woorden, duidelijk, chronologisch, vloeiend en met intonatie.

Wanneer noteer je observaties?

Gedurende de week registreert de leraar op een dynamische wijze welke kleuter waar staat in de ontwikkeling van dit doel. Dit kan op een eenvoudige manier door gebruik te maken van een **klaslijst** met bovenaan de twee geselecteerde leerplandoelen en met de bijhorende criteria verwerkt in een rubric.

Wat na doelgericht interactief observeren?

De gegevens uit doelgericht interactief observeren zijn een waardevolle bijdrage voor de volgende observatievorm, 'registreren van observaties in het kleutervolgsysteem' (KVS). Wanneer je merkt dat de kleuter nog niet in staat is om het gestelde doel te bereiken, observeer dit dan binnen verschillende contexten. Wanneer ook dan de bezorgdheid blijft, is het belangrijk om nog extra oefenkansen en begeleiding in te bouwen voor dit doel.

3. Registreren van observaties in het kleutervolgsysteem

Een kleutervolgsysteem (KVS) biedt een **gestructureerd overzicht** van de ontwikkeling van kleuters. Met een brede kijk en aandacht voor persoonlijke, thuis- en schoolgegevens biedt het KVS een volledig beeld van de ontwikkeling van elke kleuter. Het ondersteunt de leraar bij een dynamisch en responsief onderwijsaanbod. Het kleutervolgsysteem is daarom gekoppeld aan **geselecteerde observatiedoelen** die deze ontwikkeling in kaart tracht te brengen. Wanneer de leraar de eerder beschreven observatievormen 'oplettend rondkijken en doelgericht interactief observeren' heeft toegepast, heeft de leraar hiervoor een schat aan observatiegegevens over iedere kleuter.

Kenmerken van registraties van observaties in het kleutervolgsysteem

1. Positieve focus

Het registreren gebeurt met een positieve focus op wat een kleuter al kan, weet, doet en wil. Het draait om de vraag: waar ben ik als leraar gerust in bij de ontwikkeling van deze kleuter voor dit observatiedoel?

2. Doelgericht

Vanuit het leerplan **Leer Lokaal** zijn specifieke observatiedoelen geselecteerd uit alle leergebieden.

3. Gestructureerde registratie

De registratie biedt een overzicht van de ontwikkeling en ondersteunt verdere begeleiding.

Hoe realiseer je dit:

- de reeds ingevulde klaslijsten vanuit het doelgericht en interactief observeren zijn NU het bronnenmateriaal voor de leraar om te gaan registreren in het KVS;
- na het doelgericht interactief observeren filtert de leraar deze gegevens in het KVS. Hierbij worden belangrijke signalen en interventies genoteerd;
- wanneer de leraar gerust is in de ontwikkeling van de kleuter voor een observatiedoel dan duidt de leraar dit met **GROEN** aan;
- gegevens uit het KVS dienen als basisinformatie voor bespreking van kleuters die extra ondersteuning nodig hebben;
- het schoolteam maakt afspraken over de vastgestelde momenten waarop de registratie in het KVS zichtbaar is.

Observatiedoelen binnen een kleutervolgsysteem

De observatiedoelen zijn gekoppeld aan de leerplandoelen en de visie van **Leer Lokaal**. Deze doelen zijn niet prioritair, of belangrijker dan de andere doelen in **Leer Lokaal**.

De volgende criteria werden gehanteerd bij het selecteren van de observatiedoelen:

- komen uit de basisleerlijn van **Leer Lokaal**,
- zijn observeerbaar,
- geven een stap in de ontwikkeling van de kleuter weer,
- zijn belangrijke voorspellers van schoolsucces in de volgende fases.

Hoe zijn de doelen zichtbaar in Leer Lokaal?

Bij elk observatiedoel is een specifieke weergave opgenomen die inzicht geeft in hoe en wanneer dit doel wordt aangeboden, geobserveerd en geregistreerd in het KVS.

- *Hoe is dit zichtbaar bij een doel in de basisleerlijn?*

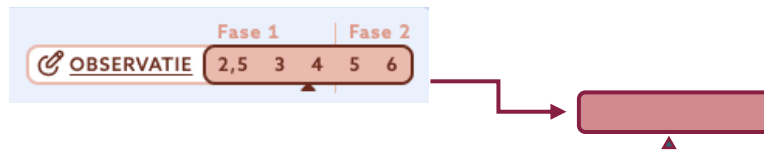

Dit doel wordt aangeboden in fase 1 vanaf de 3-jarigen en wordt geobserveerd vanaf fase 1, bij de 4-jarigen en/of in fase 2 bij de 5-jarigen. Zodra een doel uit de basisleerlijn bereikt is, hoeft de leraar dit niet meer opnieuw te observeren.

Dit doel wordt voor het eerst aangeboden in fase 1 bij de 4-jarigen en wordt na verschillende oefenmomenten ook bij de 4-jarigen en/of de 5-jarigen geobserveerd. Zodra een doel uit de basisleerlijn bereikt is, hoeft de leraar dit niet meer opnieuw te observeren.

- Hoe is dit zichtbaar bij een attitudedoel?

Geeft aan wanneer het doel wordt aangeboden en wanneer het telkens opnieuw wordt geobserveerd.

Alle geselecteerde attitudedoelen worden aangeboden in beide fases en worden ook jaarlijks opnieuw geobserveerd. Bij een attitudedoel is het belangrijk om rekening te houden met de leerlijn waarbinnen het een observatiedoel is.

Vragen die kunnen helpen bij observeren vanuit een KVS

- Wat vertellen de observaties die de leraar verzamelde tijdens het doelgericht interactief observeren over de huidige ontwikkeling en de volgende stap voor deze kleuter?
- Ben je gerust in of bezorgd over de ontwikkeling van de kleuter voor een specifiek leergebied, thema of leerlijn?

Aan de slag met de observatiegegevens vanuit het KVS

Vanuit de verzamelde informatie in het kleutervolgsysteem worden acties gepland zoals:

- onderzoeken of het doel voldoende aan bod kwam binnen het schoolaanbod;
- het aanbod binnen de brede basiszorg en verhoogde zorg afstemmen op maat van de onderwijsbehoeften van de kleuters via binnenklasdifferentiatie;
- doelen vanuit de ondersteunings- of verdiepingsleerlijn aanbieden als tussenstap naar het beoogde doel;
- deze acties zichtbaar maken in de planning of in het KVS;
- doelen die nog niet geobserveerd werden systematisch inplannen;
- afstemmen met betrokken collega's en de zorgcoördinator o.a. over mogelijke onderwijsbehoeften en/of wenselijke ondersteuning vanuit de (zorg)werking van de school.

4. Zorgobserveren

Blijkt uit het 'registeren van observaties in het kleutervolgsysteem' dat de kleuter, ondanks extra systematische oefenkansen en begeleiding onvoldoende vorderingen maakt en heeft de kleuter na de afgebakende observatieperiode een cluster van doelen binnen een leergebied, thema of leerlijn niet verworven, dan is overleg met de zorgcoördinator nodig. **Diepere zorgobservaties** kunnen eventueel uitgevoerd worden. Deze gaan verder dan de dagelijkse observaties en richten zich doelgericht op het verkrijgen van meer inzicht in de onderwijsbehoeften van de kleuter. Zorgobservaties leveren de nodige informatie om de aanpak en de begeleiding van de kleuters doelgericht, efficiënt en effectief op hun specifieke onderwijsbehoeften af te stemmen.

Kenmerken van zorgobservaties

1. Doelgericht en specifiek

- Zorgobservaties zijn gericht op het onderzoeken van een specifieke doelgerichte zorgvraag.

- Zorgobservaties worden uitgevoerd met behulp van observatietools die gericht inzoomen op de bezorgdheid van de leraren. Diepgaandere informatie wordt hiermee verzameld. Voor deze observatietools kan je terecht bij experts zoals de partners van het CLB.
- Zorgobservaties kunnen zowel doelgericht interactief als in een meer geïsoleerde context plaatsvinden.
- Ook tijdens het zorgobserveren blijft de leraar kijken vanuit een brede, ontwikkelingsgerichte bril.

2. Kindspecifiek

Zorgobservaties worden enkel ingezet voor kleuters voor wie de extra begeleidende en ondersteunende acties niet de gewenste effecten opleveren.

Vragen die kunnen helpen bij zorgobservaties

- Wat laat het algemene beeld van de kleuter zien, inclusief de sterke en zwakke punten?
- Welke beschermende factoren en risicofactoren zijn er in de leefomgeving van deze kleuter?
- Welke ondersteunende en begeleidende acties hebben we uitgevoerd en met welk resultaat?
- Wat zijn de onderwijsbehoeften van de kleuter in deze situatie?
- Wat zijn de ondersteuningsnaden van de leraar?

Aan de slag met informatie uit zorgobservaties

De resultaten van zorgobservaties vormen de basis voor verdere leerlingenbegeleiding en interventies binnen het zorgcontinuüm met oog voor inclusie en gelijke onderwijskansen. Het (zorg-)team overlegt doelgericht over de begeleiding en werkt een cyclisch zorgplan uit waarin doelen, acties en een tijdspad zijn opgenomen. Voor de uitvoering werkt het team complementair samen waarbij evaluatiemomenten systematisch zijn ingepland en worden uitgevoerd en geregistreerd om het aanbod te borgen of bij te sturen.

Observatiebeleid binnen de school

Deze leidraad met de visie op doelgericht observeren in de kleuterschool kan de basis zijn voor de school om een schooleigen visie op observeren te ontwikkelen die aansluit bij de specifieke context en het pedagogisch project van de school. Een duidelijk observatie- en evaluatiebeleid is cruciaal voor de effectiviteit van de observaties. Het is belangrijk om als school afspraken te maken over wat je observeert, wanneer je dit doet, op welke manier en hoe de observaties geregistreerd worden. Dit zorgt ervoor dat het team op dezelfde manier werkt en door dezelfde bril kijkt naar de ontwikkeling van de kleuters. Het zorgt er ook voor dat observaties consistent en doelgericht zijn.

De school maakt afspraken over het instrument dat gebruikt wordt om te observeren, dit zorgt voor uniformiteit en duidelijkheid binnen het team. De **observatiedoelen van Leer Lokaal** die een selectie zijn vanuit de basisleerlijn zijn hiervoor een handige tool.

Vanuit de schooleigen visie wordt een zichtbaar observatiebeleid gevoerd dat antwoord biedt op de volgende vragen:

- Waarom observeren?
- Wat observeren?
- Wanneer observeren?
- Wat registreren?
- Waarvoor worden deze observaties/registraties benut?

- Waarover communiceren we met elkaar en met de ouders?

Het vastleggen van deze afspraken in de schoolwerkplanning zorgt ervoor dat observeren een geïntegreerd en duurzaam onderdeel wordt van de dagelijkse werking van de kleuterschool. Bovendien stelt dit de school in staat om de gemaakte afspraken te borgen. Door in te zetten op samenhang en continuïteit kan je observeren als krachtige tool inzetten voor het begeleiden en opvolgen van de ontwikkeling van iedere kleuter.

Door doelgericht observeren op deze manier te benaderen en uit te dragen, versterken scholen de professionele groei van het schoolteam. Doelgericht observeren draagt dan bij aan een rijke en stimulerende leeromgeving waarin elke kleuter zich optimaal kan ontplooien. Het vormt zo een essentieel fundament voor een kwaliteitsvolle, toekomstgerichte kleuterwerking.

Bronnen

OVSG. (2023). Leer Lokaal: Handleiding voor een vernieuwende leeromgeving. Brussel: OVSG.

Dobber, Pompert, van der Meer (april 2023). Databank effectieve jeugdinterventies: beschrijving 'Startblokken van Basisontwikkeling'. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Gedownload van www.nji.nl/jeugdinterventies.

Fisher, D. & Frey, N. (2008). Better learning through structured teaching: A framework for the gradual release of responsibility. Alexandria, VA Association for Supervision and Curriculum Development.

Theoretisch deel: Het zorgcontinuüm – Prodia. (z.d.). <https://prodiagnostiek.be/het-zorgcontinuüm/theoretisch-deel-het-zorgcontinuüm/>

Pianta, R. C., Hamre, B. K., & Allen, J. P. (2020). Teacher-student relationships and engagement: Conceptualizing, measuring, and improving the capacity of classroom interactions. In Handbook of Research on Student Engagement (pp. 365-386)

Observatiedoelen voor de kleuterschool

Liv Camps, Katelijne Lefever & Joeri Sterckx

Leeswijzer

- * Geeft aan op welke leeftijd je het doel voor het eerst aanbiedt.
- Wanneer een doel uit de basisleerlijn bereikt is, hoeft de leraar dit niet meer opnieuw te observeren.
- Geeft aan vanaf wanneer je een doel observeert (attitudedoelen jaarlijks opnieuw).
- Attitudedoelen worden jaarlijks opnieuw geobserveerd. Bij een attitudedoel is het belangrijk om rekening te houden met de leerlijn waarbinnen het een observatiedoel is.

Leergebied Digitale geletterdheid – transversaal

Leerlijn 1: ICT- basisvaardigheden

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
DIG 1 B.2	Vlot bewegen op een digitaal scherm.		*			

Leerlijn 2: Computationeel denken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
DIG 2 B.4	In een logische volgorde plaatsen van prenten, foto's, deelopdrachten.		*			

Leerlijn 3: Mediawijsheid

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leergebied Sociaal-relatieve competenties – transversaal

Leerlijn 1: Sociaal engagement

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
SCR 1 B.11	Anderen laten uitspreken.			*		

SRC 1 B.8	Een beperkt aantal regels en afspraken nakomen.			*		
Aanloop (SCR 1)	Bereid zijn tot medewerking en samenwerking met verzorger/begeleider.					
A.11 (SCR 1)	Respect en waardering opbrengen in de omgang met anderen.					

Leerlijn 2: Weerbaarheid

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
SRC 2 B.1	Voor zichzelf opkomen door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.			*		

Leerlijn 3: Oplossingsgericht omgaan met conflicten

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.17 (SCR 3)	Bereid zijn om in een eenvoudige conflictsituatie in de omgang met leeftijdsgenoten te zoeken naar een geweldloze oplossing.					

Leergebied Leercompetenties – transversaal

Leerlijn 1: Leren en memoriseren

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
LEE 1 B.9	Onder begeleiding aangeven hoe het spel, de activiteit of de opdracht een volgende keer wordt aangepakt.			*		
LEE 1 B.2	Een spel, een activiteit of opdracht begrijpen, zelfstandig opstarten en uitvoeren.		*			
A.20 (LEE 1)	Bereid zijn om een opdracht vol te houden en af te werken.					

Leerlijn 2: Omgaan met informatiebronnen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A 12 (LEE 2)	Een onderzoekende houding aannemen.					

Leerlijn 3: Problemen oplossen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.26 (LEE 3)	Gemotiveerd zijn om te zoeken naar een oplossing voor een concreet probleem.					
A.24 (LEE 3)	Aangeleerde strategieën toepassen in andere situaties.					
A 22 (LEE 3)	Zelfstandig willen werken.					

Leerlijn 4: Plannen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
LEE 4 B.7	In de tijd vooruitzien door minstens twee activiteiten na elkaar te plannen.				*	
LEE 4 B.3	Verscheidene kleine opdrachten of taken onthouden en na elkaar uitvoeren volgens een vooropgestelde volgorde.		*			

Leerlijn 5: Keuzes maken en initiatief nemen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
LEE 5 B.1	Onder begeleiding een keuze maken uit verschillende voorgestelde activiteiten.	*				
A.28 (LEE 5)	Openstaan voor uitdaging en zin hebben voor initiatief.					

Leerlijn 6: Samenwerken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
LEE 6 B.3	In duo of in kleine groep samenwerken bij een kortdurende en eenvoudige op			*		
A.11 (Lee 6)	Respect en waardering opbrengen in de omgang met anderen.					

Leerlijn 7: Onderzoek opzetten

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
LEE 7 B.1	Vanuit verwondering kijken naar de omgeving en zich daar vragen bij stellen.	*				

Leergebied Gezondheid

Thema: Motorische competenties

Leerlijn 1: Lichaams- en bewegingsperceptie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 1 B.15	Voorkeurshand tonen wanneer er expliciet naar gevraagd wordt.				*	
GEZ moc 1 B.2	Gelijksoortige lichaamsdelen gelijktijdig en symmetrisch bewegen.	*				

Leerlijn 2: Klein-motorische competenties ontwikkelen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 2 B.16	Met letterachtige vormen of letters experimenteren.			*		
GEZ moc 2 B.14	Schrijfpatronen spelenderwijs oefenen			*		
GEZ moc 2 B.11	Klein-motorische vaardigheden in verschillende situaties voldoende nauwkeurig, gedoseerd en ontspannen uitvoeren.		*			

Leerlijn 3: KLUSCE-bewegingscompetenties ontwikkelen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 3 B.6	Via verschillende bewegingsvormen oog-hand en oog-voet-coördinatie ontwikkelen.		*			

Leerlijn 4: Lichaams- en bewegingsorganisatie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 4 B.13	De eigen bewegingsbaan stoppen, richten of wijzigen afhankelijk van bewegende objecten of andere bewegers.				*	

Leerlijn 5: Groot-motorische competenties: basisbewegingen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 5 B.5	De motorische basisbewegingen 'klauteren en klimmen' op verschillende manieren in verschillende richtingen veilig uitvoeren in eenvoudige bewegingssituaties.	*				
GEZ moc 5 B.3	De motorische basisbewegingen: 'gaan, stappen lopen' op verschillende manieren (met kleine of grote stappen of zonder voorwerpen met of zonder hindernissen (op-, af-, overstappen) uitvoeren in eenvoudige bewegingssituaties.	*				
GEZ moc 5 A.10	Bereid zijn om een opdracht vol te houden en af te werken.					

Leerlijn 6: Groot-motorische competenties: bewegingen bij sport en spel

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 6 B.2	Binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen.		*			

Leerlijn 7: Groot-motorische competenties: zwemmen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ moc 7 B.3	Het hoofd in ondiep water onderdompelen.			*		

Leerlijn 8: Groot-motorische competenties: ritmisch en expressief bewegen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.40 (moc 8)	Durven de eigen bewegingsvormen en behandigheden tonen.					

Thema: Gezonde en veilige levensstijl

Leerlijn 1: Voeding

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 2: EHBO

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ gvl 2 B.2	Gedragingen in concrete situaties als onveilig, gevaarlijk of ongezond herkennen			*		

Leerlijn 3: Gezondheidsbevorderend gedrag

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
Aanloophase (GEZ gvl 3)	Kledingstukken aan- en uittrekken.					
Aanloophase (GEZ gvl 3)	Zindelijk gedrag ontwikkelen.					
A.52 (GEZ gvl 3)	Goede gewoonten tonen in hun dagelijkse hygiëne.					

Leerlijn 4: Seksuele ontwikkeling en integriteit

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 5: Zintuigelijke ontwikkeling en rustervaring

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ gvl 5 B.3	Spontaan alle zintuigen aanwenden bij het waarnemen.	*				
GEZ gvl 5 B1	Tot rust ervaringen komen	*				

Thema: Mentaal welbevinden

Leerlijn 1: Zelfconcept

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ mew 1 B.4	Op verbale of non-verbale aanvaardbare manier tonen dat zij iets niet begrepen hebben, niet weten, niet kunnen, niet durven of dat zij twijfelen			*		
A.5 (GEZ mew 1)	In concrete situaties voldoende zelfvertrouwen tonen in eigen mogelijkheden, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.					

Leerlijn 2: Inlevingsvermogen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ mew 2 B.5	Gevoeligheid tonen voor behoeften van anderen.			*		
GEZ mew 2 B.2	Vanuit concrete ervaringen herkennen wat iemand (niet) leuk vindt.			*		

Leerlijn 3: Omgaan met gevoelens - emotieregulatie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
GEZ mew 3 B.5	Eigen gevoelens van angst, blijheid, boosheid of verdriet op een eenvoudige wijze uitdrukken.		*			

Leergebied Ik en de wereld

Thema: Financieel economische competenties

Leerlijn 1: Beroepen en verwerven van een inkomen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 2: Consument zijn

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW fec 2 B.3	In een concrete situatie het onderscheid maken tussen geven, krijgen, ruilen, lenen, kopen en verkopen.			*		

Leerlijn 3: Rijk en arm

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema Maatschappij

Leerlijn 1: Samenleven in diversiteit

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 2: Regels en afspraken – rechten en plichten

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW maa 2 B.2	In concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken.			*		
A67 (IDW maa 2)	Kritisch reflecteren over regels en afspraken.					

Leerlijn 3: Democratisch burgerschap

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 4: Lokaal – nationaal – internationaal

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 5: Vrije tijd

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema: Natuur

Leerlijn 1: Biotoop – ecosysteem

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW nat 1 B.3	Organismen ordenen aan de hand van eenvoudige, zelf gevonden criteria			*		
A.70 (IDW nat 1)	Een houding van zorg en respect voor de natuur tonen.					

Leerlijn 2: Plantenrijk, schimmels en paddenstoelen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.31 (IDW nat 2)	Een explorerende en experimenterende aanpak tonen om meer te weten te komen over de natuur.					

Leerlijn 3: Dieren

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.74 (IDW nat 3)	Op een veilige manier omgaan met dieren.					

Leerlijn 4: Het menselijke lichaam

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW nat 4 B.4	Bij zichzelf aangeven welk lichaamsdeel instaat voor het horen, zien, ruiken, proeven en voelen.			*		

Thema: Natuurkundige verschijnselen

Leerlijn 1: Eigenschappen van materie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A25	Een onderzoekende houding aannemen					

Leerlijn 2: Kracht en beweging

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 3: Energie en energieomzettingen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 4: Licht

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 5: Warmte en temperatuur

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 6: Geluid

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 7: Elektriciteit en magnetisme

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema: Ruimte

Leerlijn 1: Oriënteren in de ruimte

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW rui 1 B.15	Een menselijk figuur tekenen met de belangrijkste lichaamsdelen (het hoofd, de romp, de benen, de armen, de oren, de ogen, de neus en de mond) op de juiste plaats.				*	
IDW rui 1 B.8	Zelfstandig de weg vinden in een vertrouwde omgeving.			*		
IDW rui 1 B.7	In concrete situaties volgende ruimtelijke begrippen gebruiken: tussen, schuin, op elkaar, in elkaar, onder elkaar, rondom, eerste, laatste, ver weg, dicht bij, omhoog, omlaag.		*			
IDW rui 1 B.4	In concrete situaties volgende ruimtelijke begrippen gebruiken: in, uit, op, boven, onder, naast, voor, achter, binnen, buiten	*				

Leerlijn 2: Inrichten van de omgeving

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW rui 2 B.1	Een ruimte inrichten in functie van hun spel.	*				

Leerlijn 3: Plaatsen en landschappen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 4: Kennis van de eigen omgeving en de wereld

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW rui 4 B.1	Aan een bekende volwassene hun naam en de gemeente waar ze wonen zeggen.			*		

Leerlijn 5: Maquette, plattegrond en kaart

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW rui 5 B.1	Een model nabouwen in de ruimte.		*			

Leerlijn 6: Weer en klimaat

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 7: De Aarde in de ruimte

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 8: Klimaatverandering en milieu

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema: Techniek

Leerlijn 1: Kerncomponenten – begrijpen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 2: Techniek maken en gebruiken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW tec 2 B.9	Vaststellen of het doel van een zelfgemaakt technisch systeem is bereikt en of de oplossing voldoet aan de vooropgestelde criteria.			*		
IDW tec 2 B.7	Geschikte gereedschappen en materialen kiezen voor het realiseren van een eenvoudig technisch systeem.			*		

Leerlijn 3: Techniek duiden

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.32 (IDW TEC 3)	Een experimentele en explorerende aanpak tonen om meer te weten te komen over techniek.					

Thema: Tijd

Leerlijn 1: Tijdsbegrippen en kalendergebruik

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW tij 1 B.11	Tijdsbesef tonen aan de hand van het functioneel gebruiken van verschillende soorten kalenders.				*	
IDW tij 1 B.10	Een eenvoudig, visueel voorgesteld plan zelfstandig uitvoeren.			*		
IDW tij 1 B.9	De handelingen binnen een activiteit in een juiste volgorde verwoorden.			*		
IDW tij 1 B.1	De tijdsbegrippen 'nu, straks, toen, voor, na' in de juiste context gebruiken.	*				

Leerlijn 2: Historische tijd

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema: Verkeer

Leerlijn 1: Voetganger en fietser

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
IDW ver 1 B.3	In de omgeving plaatsen herkennen die verkeersveilig zijn om te spelen.		*			

Leerlijn 2: Veilig in het verkeer

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A86 (Ver 1)	Veilig verkeersgedrag vertonen als deelnemer aan het verkeer.					

Leergebied Nederlands

Thema Mondelinge taalvaardigheid

Leerlijn 1: Rijke en gevarieerde teksten beluisteren en begrijpen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED mot 1 B.6	Een beluisterd verhaal bestemd voor hun leeftijdsgroep begrijpen. (fictie).		*			
NED mot 1 B.5	Door de leraar gegeven opdrachten met betrekking tot activiteiten in de klas of op school begrijpen. (instructie).		*			
NED mot 1 B.1	Dagelijkse taal in de schoolomgeving begrijpen.	*				

Leerlijn 2: Strategieën gebruiken bij het luisteren

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 3: Rijk en gevarieerd spreken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED mot 3 B.12	Een eenvoudige instructie met maximaal twee stappen in eigen woorden (her)formuleren. (instructie).			*		
NED mot 3 B.10	Een verhaal met eigen woorden (her)formuleren zodat de inhoud ervan herkenbaar overkomt. (fictie)		*			
NED mot 3 B.3	Over ervaringen, gebeurtenissen uit de eigen omgeving of over wat ze van anderen vernamen spreken.		*			
NED mot 3 B.1	Spontaan vertellen.	*				

Leerlijn 4: Strategieën gebruiken bij het spreken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED mot 4 B.1	Voorkennis verwoorden.		*			

Leerlijn 5: Verzorgd spreken en presenteren

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED mot 5 B1	Zichzelf eenvoudig en begrijpelijk uitdrukken.	*				

Leerlijn 6: Gesprekken voeren

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED mot 6 B.6	In een gesprek met een eenvoudige relevante vraag of met commentaar reageren.				*	
NED mot 6 B.3	Een eenvoudig gesprek met een andere leerling of een bekende volwassene voeren en je daarbij in de boodschap inleven.		*			
NED mot 6 B.2	Bereidheid vertonen om naar elkaar te luisteren en om zich in te leven in een boodschap.		*			

Thema: Schriftelijke taalvaardigheid

Leerlijn 1 Teksten decoderen en vloeiend lezen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED sct 1 B.9	Een tiental letters verklanken.				*	
NED sct 1 B.3	Op materialen, in boeken, op uithangborden lettertekens onderscheiden van andere tekens.			*		
NED sct 1 B.1	Beseffen dat bepaalde symbolen zoals pictogrammen en lettertekens dienen om boodschappen over te dragen.		*			

Leerlijn 2 Rijke en gevarieerde teksten lezen en begrijpen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED sct 2 B.6	Spontaan en zelfstandig eenvoudige verhalen 'lezen' in prentenboeken. (fictie – papier).		*			
NED sct 2 B.1	Een eenvoudig verhaal voorgesteld door prenten volgen en begrijpen. (fictie – papier, soms digitaal).	*				

Leerlijn 3 Strategieën gebruiken bij het lezen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED sct 3 B.9	De inhoud begrijpen van verschillende voorgelezen teksten: brief, nieuwsbericht, informatieve tekst, instructie, uitnodiging, verhaal, gedicht.				*	
NED sct 3 B.5	Interactieve gesprekken voeren en vragen stellen of beantwoorden bij een voorgelezen tekst.		*			
NED sct 3 B.1	Voorkennis verwoorden bij het thema van een tekst voorgesteld door prenten.		*			

Leerlijn 4 Gemotiveerd zijn om te lezen – literatuur beleven

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED sct 4 B.2	Spontaan en zelfstandig voor hen bestemde boeken en andere informatiebronnen inkijken.			*		

Leerlijn 5 Rijke en gevarieerde teksten schrijven

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED sct 5 B.5	Kenmerken van personen, dieren, planten en voorwerpen uit hun omgeving aanvullen met hulp van een volwassene. (informatie – papier).			*		
A.93 (sct 5)	Plezier beleven aan taal, het spelen met taal en het nadenken over taal.					

Leerlijn 6 Strategieën gebruiken bij het schrijven

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 7 Tekstverzorging en presentatie bij het schrijven

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema: Taalbeschouwing

Leerlijn 1 Nadenken over en hanteren van non-verbale communicatie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 2 Nadenken over en toepassen van taalgebruik en taalgedrag vanuit het communicatiemodel

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED taa 2 B.1	In concrete taalgebruikssituaties de componenten van het communicatiemodel: de zender, de ontvanger, de boodschap en de bedoeling aanduiden in eigen spreektaal.			*		

Leerlijn 3 Nadenken over en toepassen van het taalsysteem: betekenis geven aan woorden en woordgroepen, letterlijke en figuurlijke taal.

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED taa 3 B.3	Geleerde woorden in andere contexten gebruiken.		*			

Leerlijn 4 Nadenken over en toepassen van het taalsysteem: klanken, klankgroepen, letters, vorming en spelling van woorden.

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
NED taa 4 B.9	Aangeven of een klank wel of niet voorkomt in een uitgesproken woord.				*	
NED taa 4 B.5	Woorden stempelen met letters. (invented spelling)			*		
NED taa 4 B.2	Ervaring opdoen met klanken, klankgroepen en rijm.	*				

Leerlijn 5 Nadenken over en toepassen van het taalsysteem: woordsoorten en hun kenmerken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 6 Nadenken over en toepassen van het taalsysteem: zinnen, zinsdelen en interpunctie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A96 (NED taa 6)	Bereid zijn mondeling en schriftelijk te communiceren					

Leerlijn 7 Nadenken over en toepassen van het taalsysteem: tekststructuur en vormkenmerken van teksten

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 8 (Inter)culturele gerichtheid

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.89 NED (taa 8)	De meertalige identiteit erkennen, de eigen meertaligheid durven inzetten en/of meertalig willen worden.					

Leergebied: Wiskunde

Thema Getallen

Leerlijn 1 Getallen voorstellen, lezen en noteren

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 1 B.6	De cijfersymbolen '0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9' herkennen, lezen en noteren*.				*	
WIS get 1 B.1	Natuurlijke getallen tot en met 5 voorstellen met voorwerpen.			*		

*Technisch schrijfdidactiek start in het 1ste leerjaar.

Leerlijn 2 Getallen tellen, vergelijken en ordenen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 2 B.16	Door handelend en verwoordend te vergelijken, aangeven dat er een bepaalde hoeveelheid dingen dezelfde blijft, hoe ze ook geplaatst of geordend zijn in de ruimte.			*		
WIS get 2 B.10	In een getallenrij van 0 tot en met 10 doortellen en terugtellen.			*		

WIS get 2 B.8	Met aanwijzing 5 voorwerpen correct (simultaan) tellen en daarna zeggen hoeveel voorwerpen er geteld zijn (resultatief).			*		
WIS get 2 B.5	Rekenhandelingen verwoorden door gebruik te maken van de juiste hoeveelheidsbegrippen om een rangorde (rangtelwoorden) uit te drukken: eerste, tweede en laatste.		*			
WIS get 2 B.1	Vanuit rekenhandelingen de ene concrete hoeveelheid (stapels of rijen) dingen vergelijken met een andere hoeveelheid dingen.		*			
A4 (get 1)	Nauwkeurig werken.					

Leerlijn 3 Getallen, verhoudingen en relaties

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 4 Functies van getallen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 4 B.1	In concrete situaties rekenhandelingen uitvoeren met betrekking tot aantal en hoeveelheid.		*			

Leerlijn 5 Patronen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 5 B.13	Een herhalend ABC/AAB/ABB-patroon volgens 3 kenmerken verderzetten en namaken.				*	
WIS get 5 B.4	Vanuit herhalend AB-patroon volgens 1 kwalitatief kenmerk een rij of een reeks dingen verderzetten.			*		

Leerlijn 6 Afronden en schatten

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 6 B.3	Vanuit rekenhandelingen schattingen verwoorden door de passende hoeveelheidsbegrippen (evenveel/ niet evenveel dingen, (te) veel / (te) weinig dingen, dingen over / dingen te kort, meer / minder dingen, meest / minst dingen) gebruiken.			*		

Leerlijn 7 Getallen optellen en aftrekken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 7 B.1	Vanuit concrete situaties en rekenhandelingen hoeveelheden groter of kleiner maken.		*			

Leerlijn 8 Getallen vermenigvuldigen en delen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 9 Tabellen en grafieken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS get 9 B.1	Onder begeleiding concreet materiaal ordenen en schematiseren om een overzicht te krijgen.		*			

Thema: Meetkunde

Leerlijn 1 Meetkundige vormen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS mee 1 B.5	Op grond van vormherkenning een puzzel voltooien.					

Leerlijn 2 Meetkundige hulpmiddelen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 3 Meetkundige relaties

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 4 Meetkundige oriëntatie

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS mee 4 B.3	Ervaren dat vanuit verschillende gezichtspunten die ze zelf concreet innemen, eenzelfde voorwerp, gebouw of persoon er telkens anders uitziet en dit verwoorden.			*		

Thema Meten

Leerlijn 1 Kwalitatieve eigenschappen en kenmerken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 1 B.2	Voorwerpen kwalitatief vergelijken en samenbrengen op basis van één of twee gemeenschappelijke kenmerken.		*			

Leerlijn 2 Lengte en omtrek

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 2 B.5	Lengtes van voorwerpen bij benadering meten met een zelfgekozen maateenheid.			*		

Leerlijn 3 Gewicht (massa)

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 3 B.2	Het gewicht van voorwerpen handelend vergelijken en verwoorden als 'zwaar, licht, lichter, zwaarder, lichtste, zwaarste, weegt evenveel'.		*			

Leerlijn 4 Inhoud en volume

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 4 B.2	Inhoud van voorwerpen handelend vergelijken en verwoorden als '(helemaal) leeg, bijna leeg, bijna vol, (helemaal) vol'.		*			

Leerlijn 5 Oppervlakte

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 5 B.2	De oppervlaktes van voorwerpen handelend vergelijken en verwoorden als 'groot, klein, even groot, groter, kleiner'.		*			

Leerlijn 6 Schaal

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 7 Klokkezen

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 7 B.2	Bij vergelijking van twee bekende activiteiten en bij voldoende duidelijke verschillen, verwoorden welke activiteit het langst en welke het kortst duurt.			*		

Leerlijn 8 Snelheid

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
WIS met 8 B.1	In spel- en bewegingsactiviteiten snelheid onderzoeken en benoemen als 'langzaam, langzamer, traag, trager, snel, sneller'.	*				

Leerlijn 9 Hoeken

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leerlijn 10 Geld

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
WIS met 10 B.5	Betalingen bij benadering 'betalen' met een zelfgekozen maateenheid.				*	

Leerlijn 11 Temperatuur

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Thema: Strategieën

Leerlijn 1 Wiskundige strategieën en probleemoplossende vaardigheden

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
/						

Leergebied Kunst en cultuur

Thema: Beschouwen van kunst en cultuur

Leerlijn 1 Beschouwen van kunst en cultuur

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
A.111 (cul 1)	Zich laten verwonderen door en genieten van kunst- en cultuuruitingen en kunst- en cultuurbelevingen. (Binnen beeld & media, drama, beweging & dans, muziek en daarbuiten.)					

Thema: Onderzoeken en creëren

Leerlijn 1 Onderzoeken en creëren van beeld

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
KUC onc 1 B.3	Impressies uiten in een persoonlijke, authentieke creatie en plezier scheppen in het zoeken en vinden.	*				
A 114 onc 1	Respect betonen voor uitingen van leeftijdsgenoten, behorende tot de eigen en andere culturen.					
A 113 onc 1	Vertrouwen op eigen expressiemogelijkheden en de eigen creatieve uitingen en een eigen expressiestijl durven tonen.					

Leerlijn 2 Onderzoeken en creëren van beweging en dans

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
KUC onc 2 B.4	Exploreren van allerlei lichaamsbewegingen en de eigen dansexpressie verwoorden.	*				
A 114 onc 2	Respect betonen voor uitingen van leeftijdsgenoten, behorende tot de eigen en andere culturen.					
A 113 onc 2	Vertrouwen op eigen expressiemogelijkheden en de eigen creatieve uitingen en een eigen expressiestijl durven tonen.					

Leerlijn 3 Onderzoeken en creëren van drama

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
KUC onc 3 B.3	Zich inleven in personages en dingen uit de omgeving en deze uitbeelden.	*				
A 114 onc 3	Respect betonen voor uitingen van leeftijdsgenoten, behorende tot de eigen en andere culturen.					
A 113 onc 3	Vertrouwen op eigen expressiemogelijkheden en de eigen creatieve uitingen en een eigen expressiestijl durven tonen.					

Leerlijn 4 Onderzoeken en creëren van muziek

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
KUC onc 4 B.3	Met plezier een toenemend vermogen tot experimenteren en improviseren ontwikkelen met klank, stem of instrument.	*				
A 114 onc 4	Respect betonen voor uitingen van leeftijdsgenoten, behorende tot de eigen en andere culturen.					
A 113 onc 4	Vertrouwen op eigen expressiemogelijkheden en de eigen creatieve uitingen en een eigen expressiestijl durven tonen.					

Thema: Creativiteit – transversaal-

Leerlijn 1 Creativiteit en verbeelding

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
KUC cre 1 B.4	Creatieve oplossingen bedenken bij een probleem.			*		
KUC cre 1 B.2	In functie van een creatieve opdracht middelen en technieken verkennen en toepassen.		*			
A.110 cre1	Openstaan voor nieuwe dingen uit de omgeving en blijvend nieuwe dingen uit de omgeving ontdekken.					

Thema: Presenteren – transversaal-
 Leerlijn 1 Presenteren van eigen creaties

Code	Leerplandoel	Fase 1			Fase 2	
		2.5	3	4	5	6
KUC pre 1 B.2	Over eigen creatief werk iets vertellen.		*			